

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 44-49; Halife b. Hayyât, *Târîh* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1967-68, bk. *İndeks*; İbn Habîb, *el-Muhabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Haydarâbâd 1361/1942, s. 57, 150; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1956-60, bk. *İndeks*; a.mlf., *Ensâbü'l-eşraf*, I (nşr. Muhammed Hamîdullah), Kahire 1959, 82; a.e., IV/1 (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1979, bk. *İndeks*; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden, 1879-1901, bk. *İndeks*; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 639; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (el-İşâbe içinde), Kahire 1328, II, 359-360; Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulvî), Dimaşk 1979 — Beyrut 1401/1981, X, 411; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, Kahire 1285-87, III, 191-192; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 18-21; İbn Hacer, *el-İşâbe* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1390-92/1970-72, V, 16-18; E. Ruhi Fırlalı, *İmâmiyye Şası*, İstanbul 1984, s. 52, 85-87; Muhammed Câsim Hammâdî, "Vilâyetü 'Abdillâh b. Âmir li'l-Başra ve işlâhâtühü'l-iktisâdiyye fihâ", *el-Mu'errihu'l-Arabî*, XXI, Bağdad 1982, s. 127-140; H. A. R. Gibb, "Abd Allâh b. Âmir", *El'2* (Fr.), I, 44-45; J. Lassner, "Abdallâh b. Âmer", *Elr*, I, 179-180.

MUSTAFA FAYDA

ABDULLAH b. AMR b. ÂS

(عبدالله بن عمرو بن العاص)

Ebü Muhammed Abdullâh b. Amr
b. el-Âs el-Kureşî
(ö. 65/684-85)

**Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri
onun huzurunda yazmasına
izin verilen sahâbî.**

Hicretten yedi yıl kadar önce Mekke'de doğdu. Aralarında sadece on bir veya on iki yaş fark olduğu söylenen babası Amr b. Âs'dan önce müslüman oldu ve hicretin 7. yılından sonra onunla birlikte Medine'ye göç etti. Süryânice'yi iyi bilen, Tevrat'ı okuyan Abdullah'ın yazısı da güzeldi. Bu sebeple Hz. Peygamber'den duyup da ezberlemek istediği hadisleri unutmamak için not ederdi. Bazı sahâbîler, duyduğu her sözün kaydetmesini doğru bulmayınca Resûl-i Ekrem'e müracaat etmiş, o da kendisinden duyduğu her sözü ve her davranışını yazabileceğine dair izin vermişti (bk. *Müsned*, II, 192, 207). Abdullah, *eş-Şahîfetü's-şâdika* adıyla topladığı bu hadisleri bir sandıkta dikkatle korur ve kendisini hayata bağlayan şeylerin başında *Şahîfe*'nin geldiğini söylerdi. Hatta kendisine yöneltilen bazı soruların cevabını da *Şahîfe*'ye bakarak verirdi. Rivayet ettiği hadis sayısı bakımından en önde gelen Ebü Hüreyre, kendisinden fazla hadis bilen yegâne

sahâbînin Abdullah b. Amr olduğunu belirtmiş, bunun sebebini de onun Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri yazmasına bağlamıştır (bk. Buhârî, "İlim", 39). Ebü Hüreyre'nin bu şahadeti, Abdullah'ın en çok hadis bilen sahâbî olduğunun (bk. MÜKSİRÜN) açık delilidir. Günümüze kadar müstakil olarak ulaşmayan *eş-Şahîfetü's-şâdika*'daki hadis sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber, 1000 civarında olduğuna dair rivayetler vardır. Bu eser daha sonra Abdullah'ın büyük torunu Amr b. Şuayb'a intikal etmiş ve onun tarafından rivayet edilmiştir. Eserin büyük bir bölümü, Amr b. Şuayb'ın rivayetiyle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (II, 158-226) yer almıştır.

Abdullah geniş hadis ve fıkıh bilgisinden dolayı *abâdile** arasında yer almıştır. İbadetle fazla meşgul olduğu, devamlı oruç tuttuğu, hâfız olması sebebiyle hergün Kur'an'ı hatmettiği (bk. *Müsned*, II, 163, 199) için aile hayatını ihmal etmiş, hatta bu yüzden babası tarafından Hz. Peygamber'e şikâyet edilmiştir. Peygamber de daha az oruç tutmasını, daha az Kur'an okumasını kendisini istemiş, fakat Abdullah kuvvetini ve gençliğini ibadetle değerlendirmek arzusunda olduğunu ısrarla söyleyince, bu defa yedi günden (bazı rivayetlere göre üç günden) daha kısa bir sürede Kur'an'ı hatmetmemesini, Hz. Dâvud gibi bir gün oruç tutup bir gün tutmamasını, ibadetten artakalan zamanını aile fertleriyle birlikte geçirmesini ve dinlenmesini tavsiye etmiştir. Abdullah, yaşadığı zaman Hz. Peygamber'in kendisine gösterdiği kolaylıklardan yeteri kadar faydalanmadığından ötürü pişmanlık duyduğunu söylemiştir. Babasıyla birlikte Şam'ın fethinde ve Yermük Savaşı'nda bulunmuş, bu savaşta babasının sancaktarlığını yapmış, Sıffin Savaşı'na katılması için babasının ısrar etmesi üzerine onunla beraber Muâviye ordusunda yer almış, fakat müslümanlara silâh çekmemiştir. Savaş sırasında her biri Ammâr b. Yâsir'i kendisinin öldürdüğünü iddia eden iki kişi, Muâviye'nin huzurunda tartışırken Abdullah söze karışmış ve bunun iftihar edilecek bir şey olmadığını, çünkü Ammâr'ın âsi bir topluluk (elfietü'l-bâğiye) tarafından öldürüleceğini bizzat Peygamber'den duyduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Muâviye, "Öyleyse sen aramızda ne arıyorsun?" diye sormuş, o da babasının evvelce kendisini Peygamber'e şikâyet ettiğini, Resûl-i Ekrem'in, "Hayatta olduğun müd-

detçe babana itaat et, sakın ona karşı gelme" dediğini, bu sebeple savaşa katıldığını ve fakat savaşmadığını söylemiştir (bk. *Müsned*, II, 164). Diğer bir rivayete göre, hayatının son yıllarında Sıffin'de bulunmuş olmaktan duyduğu derin üzüntüyü, "Keşke yirmi yıl önce ölseydim!" demek suretiyle dile getirmiş, ayrıca müslümanlar arasındaki savaşlara fiilen katıldığından dolayı babasını tenkit etmiştir.

Abdullah, Muâviye tarafından Kûfe'ye vali tayin edilmiş, fakat bir müddet sonra bu görevden alınarak yerine Muğire b. Şu'be getirilmiştir. Babasının vefatı üzerine Mısır'a vali tayin edilmişse de bu görevde de uzun süre kalmamıştır. Ömrünün son yıllarında gözlerini kaybetmiş, yetmiş iki yaşında iken Mısır'da vefat etmiş ve Fustat'ta babasının yaptırdığı Amr b. Âs Camii'nin yanındaki evine defnedilmiştir. Ancak, Abbâsîler devrinde cami genişletilirken (133/750), ev caminin içinde kaldığından kabir de camiye dahil edilmiştir. Daha sonra Osmanlı ümerâsından Emir Murad camiyi tamir ettirdiği sırada (1211/1796-97) kabrin üzerini kubbe ile kapatmış ve etrafını *maksûre** ile çevirtmiştir. Türbe, günümüzde Kahire ile birleşmiş bulunan Fustat'ta Amr b. Âs Camii'nin kibleye göre sol köşesinde yer almakta ve şehirdeki sahâbe kabirleri arasında önemli bir ziyaretgâh kabul edilmektedir. Abdullah b. Amr'ın hicrî 63, 65, 68 ve 69 yıllarından birinde vefat ettiğini söyleyenler olduğu gibi Tâif, Mekke veya Şam'da öldüğünü ileri sürenler de vardır.

En çok hadis bilen sahâbî olmasına rağmen ondan intikal eden hadis sayısı sadece yedi yüz civarındadır. Bunun sebepleri arasında, hadis öğrenim merkezi durumundaki Medine'den hayli uzakta bulunan Mısır'da yaşamış olması, kendisini hadis rivayetinden çok ibadete vermesi ve belki de eski kültüre âşinalığı sebebiyle rivayetlerine isrâiliyat'ın karışabileceği korkusuyla ondan hadis almakta çekingen davranılması gibi hususlar zikredilebilir. Kendisinden ilim tahsil etmeye gelen bazı talebelerin sadece Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri rivayet etmesini istemeleri, bu sonuncu ihtimali hatıra getirmektedir. Bir kısım talebelerinin kullandığı ifadelerden, onlara hadisleri dikte ettiği anlaşılmaktadır. Yüzlerce talebesi arasında tâbiînin önemli simalarından olan torunu Şuayb b. Muhammed, ayrıca Sa'îd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Tâvûs, Şa'bî, İkrime, Atâ, Mücâhid, Hasan-ı Basrî gibi şahsiyetler bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakātü'l-kübrā* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, IV, 261-268; *Müsned*, II, 158, 163, 164, 192, 199, 207, 226; Buhârî, "İlim", 39; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evli-yâ*, Kahire 1394-99/1974-79, I, 283-292; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (el-İşâbe içinde), II, 346-349; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 349-351; Zehebî, *A'lamü'n-nübe-lâ*, III, 79-94; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), I, 41-42; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 351-352; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 337; Sââtî, *el-Fethu'r-Rab-bânî*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), XXII, 301-307; *Tecrid Tercemesi*, I, 27, 41, 43-44, 63, 116, 299-300; M. Accâc el-Hatîb, *es-Sünne kıble't-tedvîn*, Kahire 1383/1963, s. 348-352, ayrıca bk. *İndeks*; Muhammed Zübeyr Sıddîqî, *Hadîs Edebiyatı Tarihi* (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), İstanbul 1966, s. 51-53; Muhammed Hamîdullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmâm b. Münebbih* (trc. Kemâl Kuşçu), İstanbul 1967, s. 35-37; Suâd Mâhîr Muhammed, *Mesâcidü Mısr ve evliyâ'ü ũha's-şaliḥîn*, Kahire 1971, I, 69-71, 75-76; Sezgin GAS, I, 84; GAS (Ar.), I/1, s. 153-154; M. Mustafa el-A'zamî, *Dirâsât fi'l-hadîsi'n-Nebevi*, Riyad 1401/1981, I, 121-125; Esref Edip, "Abdullah b. Amr b. Âs", *İTA*, I, 220-222.

M. YAŞAR KANDEMİR

ABDULLAH b. AMR b. HARÂM

(عبدالله بن عمرو بن حرام)

Ebû Câbir Abdullâh b. Amr
b. Harâm el-Ensârî es-Selâmî
(ö. 3/624)

Uhud Savaşı'nda
ilk şehid düşen sahâbî.

Benî Seleme kabilesinin ileri gelenlerinden olduğu için İkinci Akabe Biatı'nda Berâ b. Ma'rûr ile birlikte kabilesini temsil etti. Bedir Savaşı'na katıldı. Uhud Savaşı başlamadan önce oğlu Câbir b. Abdullah'ı yanına çağırdı ve bu savaşın ilk şehidlerinden biri olacağını ümit ettiğini söyleyerek geride bırakacağı altı kızına bakımını ve borçlarını ödemesini vasiyet etti. Henüz Uhud'a varmadan, münafıkların reisi olan Abdullah b. Übey b. Selûl İslâm ordusunun üçte birini teşkil eden kendi adamlarını geri çekince, Abdullah b. Harâm Hz. Peygamber'den ayrılmamalarını söylediye de münafıklar onu dinlemediler. Bunun üzerine Abdullah onlara beddua ederek müslümanların yanına döndü. Savaş başladıktan az sonra da şehid düştü. Mekkelî kâfirler burnunu, kulaklarını ve diğer uzuvlarını kestiler. Bu savaşta yeterli kadar kefen ve kabir bulunamadığı için naaşı eniştesi Amr b. Ce-

mûh ile aynı kabre kondu. Aradan kırk altı sene geçtikten sonra sel yatağına yakın olan kabirleri başka bir yere nakledilmek üzere açıldığı zaman, bu iki sahâbînin cesetlerinin hiçbir değişikliğe uğramadan gömüldükleri gibi durduğu görüldü (bk. *el-Muvaṭṭa*², "Cihâd", bab 21, hadis nr. 49).

BİBLİYOGRAFYA:

*el-Muvaṭṭa*², "Cihâd", 49; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 266; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, III, 64, 98; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakātü'l-kübrā* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 561-564; Buhârî, "Cenâ'iz", 3, 34; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 129; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (el-İşâbe içinde), Kahire 1328, II, 339; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 346-348; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 350.

M. YAŞAR KANDEMİR

ABDULLAH b. ATIYYE

(عبدالله بن عطية)

(bk. İBN ATIYYE ed-DİMAŞKİ).

ABDULLAH b. ATİK

(عبدالله بن عتيق)

Abdullâh b. Atîk el-Ensârî
(ö. 12/633)

Adı ile anılan bir seriyyenin
kumandanı olan sahâbî.

Medineli olduğu için el-Ensârî nisbeyle anılan Abdullah, Hazrec kabilesindendir. Uhud Savaşı'ndan itibaren bütün savaşlara katıldı. Hz. Ebû Bekir'in halifelîği sırasında meydana gelen Yemâme Savaşı'nda şehid oldu.

Kaynaklarda Abdullah b. Atîk seriyyesi adıyla geçen ve birbirinden oldukça farklı bir şekilde rivayet edilen bir baskının kumandanı olarak tanınır. Bu baskın, Hz. Peygamberi aleyhindeki her teşebbüsü bütün gücüyle destekleyen yahudi zenginlerinden Ebû Râfi'i öldürmek için tertiplenmiştir. Hayber civarında kendisine ait müstahkem bir binada oturan bu zengin yahudi, İslâmiyet aleyhindeki tahrik ve faaliyetlerini devam ettirdiği için, Hz. Peygamber Abdullah b. Atîk'in kumandasında ensardan dört kişilik bir grubu hicretin altıncı yılı ramazan ayında onu öldürmekle görevlendirdi. Abdullah ve arkadaşları bir baskın sonucu Râfi'i evinde öldürüp Medine'ye döndüler.

İbrânce de bilen Abdullah b. Atîk'ten sadece bir hadis rivayet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 391-393; III, 988; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakātü'l-kübrā* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, II, 91-92, 164; *Müsned*, IV, 36; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 306-308; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 341; *Tecrid Tercemesi*, X, 180-185.

İSMAİL L. ÇAKAN

ABDULLAH b. AVN

(عبدالله بن عون)

(bk. İBN AVN, Abdullah).

ABDULLAH b. AYDOĞDU

(bk. İBNÜ'L-CÜNDİ).

ABDULLAH b. AYYÂŞ

(عبدالله بن عياش)

Ebû'l-Hâris Abdullâh b. Ayyâş
b. Ebî Rebîa el-Kureşî el-Mahzûmî

Kıraat bilgisiyile tanınmış sahâbî.

Babası Ayyâş ilk müslümanlardandı; Habeşistan'a hicret etti, Abdullah orada dünyaya geldi. Sahâbî olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, bazı rivayetlere dayanarak İbn Hacer ve İbn Abdülber sahâbeden olduğunu belirtmişlerdir. Hz. Peygamber'den, Ömer, Abdullah b. Abbas, babası Ayyâş ve diğer bazı sahâbîlerden hadis rivayet etmiş, kendisinden de oğlu Hâris, İbn Ömer'in âzatlısı Nâfi', Süleyman b. Yesâr rivayette bulunmuşlardır. (Onunla ilgili rivayetler için bk. *el-Muvaṭṭa*², "Ṭahâre", 55, "Ḥac", 142, "Zebâ'ih", 16, "Medîne", 21). Kıraatı arz yoluyla Übey b. Kâ'b'dan öğrendi. Kendisinden kıraat tahsil eden âzatlısı Ebû Ca'fer Yezîd b. Ka'kâ', Şeybe b. Nassâh, Abdurrahman b. Hüzmûz, Müslim b. Cündeb ve Yezîd b. Rûmân, aynı zamanda, yedi kıraat imamından biri olan Nâfi'-in de hocalarıdır. Devrinde Medine'nin kıraat sahasında en önde gelen şahsiyetlerinden biri idi. Medine'de vefat etti. İbn Hibbân 64 (683-84) yılında vefat ettiğini belirtir (bk. İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 357); Zehebî de 70'den (689-90) sonra vefat ettiğine dair bir rivayet zikreder (bk. *Ma'rifetü'l-kurrâ*², I, 58).